

TÓTH ORSOLYA
„Mint Hubai”

A Csokonai-imitáció típusai Hubay Miklós költészetében

Hubay Miklós és Csokonai költészetének összevetésére a magyar kritika történetének egyik kanonikus szövegében láthatunk példát: „Rec. azt hiszi, hogy nem az dicsértetik igazán, akinek hibái is vakon imádtatnak. Az, a’ ki úgy tiszteli Cs[okonai]t mint Hubai, meggyalázza őtet, az, a’ ki úgy tiszteli Berzsenyit mint Hoblik nem méltó azon nagy költőnek szellemét felfogni”¹ – írja Kölcsey 1817-ben, a Csokonai-bírálatban. A recenzió vélhetően arra a klasszikus quintilianusi intelemre épít, hogy imitáció során ki kell választani a megfelelő mintákat, s még a legkiválóbb szerzőtől sem vehetünk át bármit. Ugyanis gyakran megesisik, hogy a költők éppen „a gyengébben sikerült részeket utánozzák (mert azt nem olyan nehéz), s ha a nagyok gyarlóságait ellesték, azt hiszik, máris szerfölött hasonlítanak rájuk”².

A kettős hasonlat egyik eleme a Berzsenyivel összevetett Hoblik Márton, akinek első és egyetlen lírai kötete 1814-ben jelent meg, s az ekkor mindössze 22 éves szerző Kölcsey Csokonai-kritikája nyomán Berzsenyi követőként jelent meg a magyar irodalom történetében. A részletesebb vizsgálódások azonban azt mutatják, hogy kortárs kritika nem szűkítette egyetlen szerzőre Hoblik lehetséges mintáinak körét. Toldy irodalomtörténetében kezdődik el a Berzsenyi-referencia kizárólagos dominanciája. A szerző irodalmi pályafutása e kötetel nem szakadt félbe teljesen, bár irodalmi műveinek egy része kéziratban maradt.³ Megnyílik ugyanakkor egy másik pálya lehetősége: az Akadémia levelező tagjaként az eszéki sajtóra ügyelt „könyvészeti tekintetben”, az ő feladata volt a szerb és horvát munkák ismertetése.⁴ A Tudományos Gyűjtemény számára tanulmányt írt Verőce vármegyéről, a Tudománytárban pedig a helyi népszokásokról számolt be.⁵

A hasonlat másik eleme, a Csokonai túlzott tisztelete miatt elmarasztalt Hubay Miklós, aki 1817-ben egyetlen lírai kötet szerzőjeként volt ismert, soha többé nem publikált. Költészetéhez többnyire negatív kritikai értékítélet társult, ám a kortárs recepció itt sem volt egységes annak megítélésében, hogy Hubay számára Csokonai-e

¹ KÖLCSEY Ferenc, *Csokonai Vitéz Mihály' munkájának kritikai megítélések* = K. F., *Irodalmi kritikák és esztétikai írások. I. 1808–1823*, s. a. r. GYAPAY László, Budapest, Universitas, 2003 (Kölcsey Ferenc Minden Munkái), 40.

² M. Fabius QUINTILIANUS, *Szónoklattana tizenkét könyvben*, ford. PRÁCSER ANTAL, Budapest, Franklin Társulat, 1921, II, 326.

³ PÉTERFI Mária, *Hoblik Márton élete és munkássága (1791-1845)*, Budapest, szerzői kiadás, 1937, 7–30.

⁴ TOLDY Ferenc, *Gyászbeszéd Hoblik Márton felett* = T. F. *Irodalmi beszédei*, kiad. BAJZA József, Pozsony, 1847, 130–133.

⁵ HOBLIK Márton, *Verőcze Vármegye Ismerete*, Tudományos Gyűjtemény, 1832/2, 3–44; HOBLIK Márton, *Lakodalmi szokások Verőcze vármegye felső vidékeim*, Tudománytár, 1839/5, 233–251.

a(z egyetlen) mintaszerző. A továbbiakban azt mutatom be, hogy a kortárs kritika és az irodalomtörténet-írás miként értékelte a kötetet, majd pedig azt vizsgálom, hogy Hubay költészetében milyen Csokonai párhuzamokat lehelünk fel.

Hubay kortárs fogadtatása

„[E]ggy Recenziót készítek ezen sajtó alatt levő könyvre: H. Hubai Miklós' költeményes Munkái Pesten 1809. – Pataki productum! Szentelenség a' mit elkövet Csokonai-val. Egész darabok vannak kilopva daljaiból”⁶ – írja Szemere Pál 1809 februárjában Kazinczy Ferencnek. Bár a levél alapján nem világos, hogy Szemere pontosan milyen formában találkozott a corpussal, de itt merül fel először imitáció minősített esete, a plágium lehetősége. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy Szemere kritikája sem publikált, sem kéziratban változatban nem ismert.

Kovács Géza a Hubay-család birtokában lévő és a Nemzeti Múzeumban található Hubay-kötet alapján pontosította a versek megjelenésének feltételezhető dátumát. Az előbbin az 1809-es, az utóbbin az 1810-es évszám szerepel, ám nem beszélhetünk második kiadásról, mivel még a nyomdahibák és a lapszámozási tévedések is megegyeznek. Kovács azt valószínűsíti, hogy 1810-ben a megmaradt példányokat kötötték be újra.⁷

Hubay kötetének élén egy metszet áll, amely képalírás szerint az első könyv második versének, *A tavaszi reggelnek* az illusztrációjaként fogható fel:

az erdőn sipoló Pásztorhoz
Cloé egy kikirts koszorút hoz
Azzal ölébe sompolyog.⁸

A metszeten a fa tövében ülő, furulyázó pásztort éppen megkoszorúzó Cloét látjuk, ám maga az idézet utal az erotikát sem nélkülöző folytatásra. A képi és szöveges peritextus egyszerre alapozza meg a kötetben megjelenő szerelmi dalköltészet és idillköltészet világát. Ezt követően a fiktív baráthoz szóló ajánlás a virág-metaforára épít, e szerint a kötet a „tavaszi zsengek” közé tartozik. Hubay a benevolentia elnyerése érdekében kihasználja az aetas toposzára támaszkodó érvelést: „Ha valaki merészségre magyarázná, hogy ifjúi tüzem, a' mikor a' Hazának ezen elmém első zsengeit bémutatom, még azok között talám tökéletlen darabokat-is hagyott, ám lássák, én tzéлом elérem, ha legkisebb

⁶ Szemere Pál – Kazinczy Ferencnek, 1809. február utolsó napján = KAZINCZY Ferenc *levelezése VI. (1808. július 1. – 1809. szeptember 30.)*, s. a. r. VÁCZY János, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1895, 257. (A továbbiakban: KazLev, kötetszám/levélszám)

⁷ Kovács Géza, *Kazinczy egyik epigrammájához*, Fiumei m. kir. áll. főgimn. ért., 1915, 24.

⁸ H. HUBAY Miklós' *Költeményes munkái*, Pest, Trattner Mátyás, 1810, 14.

részetskébe használhatók-is ezzel a Magyar Literatúrának.”⁹ A kötet kiadása hazafias tett, célja a „nyelv pallérozása”, s ennek eszköze a poézis. Az előljáró beszéd olyan kontextust teremt, amely szerint minden magyar nyelven született (költői) alkotás elismerésre méltó, s ez bizonyosan szemben áll Kazinczy és Kölcsey minőségi kritériumokat hangoztató¹⁰ költészetfelfogásával. Az előszó a versificatio sajátosságait is említi: a versek két kivétellel „[r]ithmusokban, vagy cadentiás versekben vagynak”, s ezt elsősorban női olvasóközönség elvárásával igazolja. A lezárás ismét az aetas toposzára épít: „Az Idő az, a mely betset szerez a munkának, s a háládatos Maradék ítél tsak, századok lefolytával, minden részre hajlás nélkül elhúnyt Öseinek érdemeiről.”¹¹ Az előszó végül az érzékeny szívűként megnevezett mintaolvasójától búcsúzik.

A kötet a műfaji elrendezés alapján három könyvre tagolódik: az első és a második énekek és ódák gyűjteménye, a harmadik (önálló mottóval és előszóval ellátva) idilleket tartalmaz. Az első könyv élén álló mottó Horatius IV. 2. ódájából származik. Kovács Géza figyelt fel arra, hogy a citátum részben megegyezik a Csokonai *Anakreoni dalok* című kötete előtt álló mottóval.¹²

Az első két könyv egymáshoz való viszonyát a szimmetria és az ellentét határozza meg. Az elsőben olvasható *A tavaszi reggel*-re a másodikban *A tavaszi Est* felel, az *Első május* (Jacques de Ranchin dalának fordítása) és a *Májusi dall* párhuzamba állítható a második kötetben olvasható *Az őszi reggel* és *A hanyatló ősz* című évszak- és napszakversekkel. A szerelmi költészet narratívája felől a *Laura* a második kötetben olvasható *Laura sír halmán* párdarabjának tekinthető. A harmadik könyv az *Idylliumok*, amelynek Vergiliustól származó mottója megegyezik a Csokonai-idill mottójával,¹³ a hozzá kapcsolt jegyzés előzményként Csokonai első, eredeti idillyumára hivatkozik. Hubay a saját művét „tsak nem első eredeti” próbálkozásnak tartja a műfajban.

⁹ Uo., V.

¹⁰ Erről bővebben lásd BÍRÓ Ferenc, *Kazinczy Ferenc és a nyelvkérdés = Ragyogni és munkálni: Kultúratanulmányok Kazinczy Ferencről*, szerk. DEBRECZENI Attila, GÖNCZY Monika, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2010, 16.

¹¹ HUBAY, VIII.

¹² Hubay: „Operosa parvus / Carmina fingo Horatius, Ódák, IV. 2. Csokonai: *Anakreoni dalok*, „Apis Matinae/More modoque.”

„- - - - ego, apis Matinae

More modoque,

Grata carpentis thyma per laborem

Plurimum circa nemus, uvidique

Tiburis ripas, operosa parvus

Carmina fingo.” L. IV. Od. 2. HORATIUS, Ódák, IV, 2, 28.

„én a matinusai méhnek / Követve szokását, fáradok sokat. / Mint az száll serényen virágról-virágra, / Gyűjtögetve mézét, úgy én Tiburom / Árnyas ligetét és patakjait járva, Fáradozva szerzem gyöngé, kis dalom. HORATIUS, *Dircei Hattyú, matinusai méh, Julius Antoniushoz* = HORATIUS *költeményei: Ódák és epódusok*, ford. CSÉNGERY János, Szeged, Délmagyarország, 1922, 142.

¹³ Prima Syracosio dignata est ludere versu / Nostra, nec erubuit silvas habitare Thalia. (Ecl. VI, 1–2) „Ő, ki syracúsai zenét lantján legelőször / csalt ki, csaltiban nem szégyellt soha lakni Thaliam.” (Lakatos István fordítása.)

Szemere csak 1810 májusában küldi el Kazinczynak a Trattnernél megjelent kötetet, s ekkor említi a „Kultsár Leveleiben” olvasható „rettenetes magasztalást”.¹⁴ A Hazai ’s Külföldi Tudósításokban olvasható rövid írás könyvajánlóként értelmezhető. A borítóra és a metszetre történő utalás azt sejteti, hogy a kötet könyvtárgyként is szemrevételeztetett, a művek jellemzője pedig a „kellemetes előadás”. A befogadóra tett hatása szerint célja az „érzékenység táplálása” és az „ártatlan mulatság”, mely különösen az idillek olvasásának köszönhető.¹⁵ Feltűnő lehet, hogy az olvasási javaslat ellentétes a Hubay-kötet első előszavában megfogalmazódó céllal, s némiképp az idillek előszavához alkalmazkodva az utile helyett a dulce-ra helyezi a hangsúlyt.

Kazinczy 1810 júniusában recenzió írására készül a Hubay-kötetről, s Horváth Istvánon keresztül kér pontosabb információt Szemerétől, akinek szóbeli közlésére hivatkozik: „valami comiculai lopdosás formát” mondott.¹⁶ Döbrentei az idillköltőkről készülő tanulmánya kapcsán jegyzi meg, hogy „Hubai csupa követője Gesznernek. Sajnálom, hogy velek nem várt, míg Original Wendungot nem adott volna darabjainak”.¹⁷ Megjegyzése arra utal, hogy ez az imitáció-típus a költői iskola szintjén még elfogadható lehetett volna. Kazinczy válaszelevele szerint viszont Hubay „fertelmes plagiárius”, ám a megjelölés nem a Csokonai-, hanem a Gessner-párhuzamra vonatkozik.¹⁸ Egy évvel később egy másik referencia is felbukkan, s ez vélhetően a költői termés minőségét érinti. Szentgyörgynek arról ír, hogy Hubay költészete „olly irtóztató, hogy Baranyi László sem írt bolondabbakat”.¹⁹

1811-ben Kazinczy rövid, német nyelvű recenziója már az első mondatában igazi kontármunkának nevezi a kötetet, amelyet az előtte álló metszet színvonala is minősít. A kritikus értékítéletét nem követik érvek. Hubay nem tud sem ajánlást, sem előszót írni, sem rímelni, sem skandálni nem képes, sem a hangzatos kifejezések (rauschende Wörter), sem az édeskés frázisok (süssliche Phrasen), amelyeket a szerző innen-onnan összeszedetett nem teszik költővé. Ez utóbbi részben arra utalhat, hogy bár Kazinczy érzelmi reminiscenciákat, de nem köti azokat egyetlen szerzőhöz. Az idillek esetében azonban itt is megjelenik a Gessner-plágium vádja. Hiszen Gessner alkotásait darabokra szedte, az idill egyik felét a másikhoz illesztette, csak azért, hogy (lásd az *Idillek* előszavát) magát eredeti idillköltőnek nevezhesse. Kazinczyt nagy valószínűséggel jobban zavarta az idillek előszavában deklarált eredetiség ténye, mint maga az eljárás. Ezt követően Hubay biográfiájára vonatkozó állítást tesz: Hubay Gömör megyében élő ügyvéd. A recenzió korábbi, Rummy Károly Györgynek küldött változata egy lényeges ponton tér el a folyóiratközléstől. Ebben utolsó előtti mondat így szól: „Um so unverzeihlicher der Muthwille, der selbst bey einem unreifen Knaben zu übersehen wäre.” A kézirat

¹⁴ Szemere Pál – Kazinczy Ferencnek, Pest, 1810. május = KazLev, 7/1761, 484.

¹⁵ Hubay Miklós *Költményes Munkái*, Hazai ’s Külföldi Tudósítások, 1810/39, 318.

¹⁶ Kazinczy Ferenc – Horvát Istvánnak, Széphalom, 1810. június 1. = KazLev, 7/1763, 487.

¹⁷ Döbrentei Gábor – Kazinczy Ferencnek, Bonyha, 1811. június 19. = KazLev, 8/2020, 581.

¹⁸ Kazinczy Ferenc – Döbrentei Gábornak, Széphalom, 1811. július 6. = KazLev, 9/2035, 3.

¹⁹ Kazinczy Ferenc – Szentgyörgyi Józsefnek, Széphalom 1811. április 12. = KazLev, 8/1985, 456.

alapján sem dönthető el egyértelműen, hogy Kazinczy egyszerűen nyelvtani hibát vét, vagy véletlenül maradt ki a „nicht” a mondat szerkezetéből. Az előbbi esetben úgy értelmezhetjük, hogy egy éretlen fiúcska esetében mindez megbocsátható, a második, s leginkább valószínűsíthető változat szerint viszont éppen az ellenkezője igaz: mindez egy éretlen fiúcskának *sem* lenne megbocsátható.²⁰ A kritikát Horatius *Ars poetica*jából vett, szentenciaként használt idézet zárja „Non satis adparet, cur versus facitet”,²¹ azaz nem világos, hogy a szerző miért farag verseket.²²

Kazinczy recenziója párhuzamba állítható a *Lukai* (korábbi változatában *Subai*) című, 1810-ben keletkezett epigrammájával. Mint Kis Jánosnak megírja, erre „egy boldogtalan Hubai Miklós nevű Calvinista deákból Prókátorrá lett emberke adott Originált”.²³ Az epigramma *Tövisék és Virágok*ban olvasható variánsának első három sora nyelvi-stiláris, illetve metrikai kifogásokra utal. Az utolsó két sor a műfaji, tematikus jellegzetességeket emel ki: a „Phoebust kiáltozod” utalás az alkalmi költészet múzsához fohászkodó, jellegzetes fordulatára,²⁴ a „Csók és bor éneked” pedig az anakreoni hagyományra. Az epigrammába tömörített „anti-ars poetica”²⁵ lezárása a csattanóban ismétli meg a tagadó értelmű epiforát:²⁶ „Mi híjod: Értem én! Poéta nem vagy!”

A kritikai kiadás megjegyzi, hogy a mű címeként szereplő *Subai* név csak egy betűvel tér el a *Hubaitól*, ezért Kazinczy *Lukaira* változatta. A *Subai* című, Kis Jánosnak elküldött változatban az első három sorhoz fűzött megjegyzés (rauschende Wörter / Reime / Metrische Verse) szó szerint visszaköszön a *Hubayról* szóló recenzióból, éppúgy, ahogyan a végkövetkeztetés. Ugyanakkor Kazinczy magyarázata (vagy a recenzió ismerete) nélkül az epigramma egyik változata sem olvasható kifejezetten a *Hubay* költészetének kritikájaként. Kazinczy kifogásai általánosíthatók, s ez is volt a célja:

Lukaimat (a' Tövisék ben) egy általam szívesen tisztelt Férjfi magára vette,
Talán sugdosóji voltak. Vitkovics nála vala Bécsben, és meggyőzte a' felől,
hogy az egészen más és nem ő. Az a' *más* ki volna nevezve, ha méltó volna,

²⁰ „Hubay ist Advocat, und lebt in dem Gömörer Comit. Um so unverzeihlicher der Muthwille, der selbst bey einem unreifen Knaben [nicht] zu übersehen wäre. Non satis adparet, cur versus facitet.” Kazinczy Ferenc – Rummy Károly Györgynek, Széphalom, 1811. február 2. = *KazLev*, 8/1943, 340. Eredetije: MTA KIK, Kt, M. Ir. Lev. 4r. 115. A német szöveg értelmezésében nyújtott segítségéért V. Horváth Károlynak tartozom köszönettel.

²¹ „Nec satis adparet, cur versus facitet...” HORATIUS, *Ars poetica*, 470.

²² [KAZINCZY Ferenc], *Pesth, bey Trattner: H. (Hubai) Hubay Miklós' költeményes Munkái, (Munkáji). Poetische Werke von Nicolaus Hubay von Huba, 1809. in 8, S. 163, Mit einem Kupfer*, *Annalen der Literatur und Kunst in dem Oesterreichischen Kaiserthume*, 1811/ 4, 65–66.

²³ Kazinczy Ferenc – Kis Jánosnak, Széphalom, 1810. október 29. = *KazLev*, 8/1860, 146.

²⁴ KAZINCZY Ferenc, *Költemények*, s. a. r. DEBRECZENI Attila, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2018 (Kazinczy Ferenc Művei), II, 453.

²⁵ GERGYE László, *Kazinczy költészetesztétikája (A Tövisék és Virágokról)*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1995/2, 156.

²⁶ A vers szerkezetéről lásd SZIKSZAINÉ NAGY Irma, *Kazinczy-epigrammák stíluszervezete = Ragyogni és munkálni*, 60–61.

hogy egy nyíl által megtiszteltessék, mert én *sicárius* nem vagyok, 's szembe kelek azzal a' kit bánthanom kell. Minthogy nem vala érdemes hogy neve az Epigramma előtt álljon, nem ötet, hanem minden rossz, de cifra szókkal 's képekkel bujálkodó Poétát bántottam az Epigrammával, reá többé nem is czélozván

– írja Pápay Sámuelnek.²⁷

Hubay recepciójának következő állomása a korábban említett Kölcsey-recenzió, amelynek Hubayra és Hoblikra vonatkozó utalása 1826-ban Bajza József és Toldy Ferenc levelezésében is visszaköszön. Toldy (Kölcsey nevének említése nélkül) az imitáció elítélendő gyakorlatát köti Hubayhoz és Hoblikhoz, amikor a mintakövetés különböző formáinak distinkcióját javasolja Bajzának: „én azt reményleném hogy te az én követésem alatt nem érted azt a bánásmódot, mellyet az a kettő űzött, ki Vitézt és Berzsenyit követte”.²⁸

A Kölcsey-utalás 1829-ben, a Felső Magyar-Országi Minervában olvasható kritikában is visszatér. Valószínűleg Toldy Ferenc volt a szerzője²⁹ annak a Császár Ferencről szóló bírálatnak,³⁰ amelyben a recenzens „majmolás dühe”-ként emlegetett jelenségről beszél. Azért ostromozza e költői gyakorlatot, mert (vissza)hatása a minának tekintett művekre is kiterjed, ezeket is „meguntatja az Olvasók nagy részével”, épp ezért a kortárs kritikának kötelessége fellépni ez ellen. A Kölcsey-recenzió idézett részlete ezt a funkciót látta volna el, ám sajnos sikertelenül: „Fajdalom! El nem rez-zenték' a mímelők seregét!”³¹ A „majmoló” tehát, éppúgy, mint az epigon, vulgarizál és így veszélyezteti az eredeti értékeit, lejárhatja a mintaszerző által használt poétikai eljárásokat. Ezért lehet majd az epigonizmus elleni felszólalás később is komolyan veendő kritikusi feladat.³²

Toldy Ferenc a magyar irodalomtörténet 1808 és 1830 közötti szakaszát tárgyalva Hoblikot és Hubayt a figyelmet nem érdemlő szolgai utánzók között említi, s nem csak megismétli, hanem folytatja is a Kölcsey-kritika névsorát. E szerint Sebestyén [Gábor] Himfy, Ponori Thewrewk József Kazinczy, Makáry [György] pedig Kisfaludy Károly szolgai utánzója.³³ A szolgai utánzók nyilvánvalóan sértik az eredetiség normáját, említésük a mintaszerző kanonikus pozíciójának kijelölését és megerősítését szolgálja.

²⁷ Kazinczy Ferenc – Pápay Sámuelnek, Széphalom, 1811. augusztus 11. = *KazLev*, 9/2052, 50.

²⁸ Toldy Ferenc – Bajza Józsefnek, Pest, 1826. december 11. = *Bajza József és Toldy Ferenc levelezése*, s. a. r. OLTVÁNYI Ambrus, Budapest, Akadémiai, 1969, 363.

²⁹ TÓTH Orsolya, „Mint Hoblik?": *Esettanulmány egy Berzsenyi-epigonról*, *Literatura*, 2013/4, 353.

³⁰ *Kemendvár. Rege öt énekben. Irta Császár Ferenc*, Felső Magyar-Országi Minerva, 1828. december, 1996.

³¹ *Uo.*

³² SZOLLÁTH Dávid, *Ady-epigonizmus a korai József Attila-lírában és környezetében*, *Literatura*, 2006/4, 470–471.

³³ TOLDY Ferenc, *A magyar nemzeti irodalom története a legrégebb időktől a jelenkorig rövid előadásban*, Budapest, Athenaeum, 1873, II, 26.

A 20. század elején a magyar kritika történetét tanulmányozó Császár Elemér viszont nem Kölcsey, hanem Kazinczy kritikája kapcsán írja, hogy a széphalmi mester „Hubay Miklós verseit dorongolja le, kegyetlenül, de méltán”.³⁴ A tét e szerint igen nagy, legalábbis erre utal a kritikai aktust a testi fenyítés világával összekapcsoló metafora.

A 19. századi recepció alapján az látható, hogy a Csokonai- párhuzam nem kizárólagos, legalább ilyen erős a Gessner-plágium/utánzás vádja. Ugyanakkor Hubay megítélésekor jórészt a Kölcsey-recenzió megállapításai öröklődnek tovább. Az, hogy Hubay rossz költő, Gessner illetve Csokonai-utánzó, láthatóan nem szorul részletesebb argumentációra. Ennek igénye a 20. század első harmadában merül fel, méghozzá egyszerre két tanulmányban is.

Hubay és Csokonai

Alszeghy Zsolt írása a cím szerint Csokonai és Hubay szövegeinek kapcsolatát vizsgálja, ugyanakkor a Gessner-imitáció kérdése kapcsán is új értelmezési lehetőséget vet fel. A szerző egyrészt összeveti Gessner és Hubay idilljeit, regisztrálja a párhuzamokat. Másrészt viszont arra irányítja a figyelmet, hogy mi (ki) hiányzik az idillekhez illesztett Hubay-féle előszóból. A Hubay által jegyzett előszó ugyanis a magyar minták között megemlíti Csokonait (a kötetben egyébként kizárólag itt hivatkozik rá), nem beszél viszont a fordításokról, így Kazinczy Gessner-fordításáról sem. Alszeghy feltételezése szerint Kazinczy szigorú megítélésében ez is szerepet játszik.³⁵

Csokonai és Hubay költészetének összehasonlításakor a szövegimitáció és a stílusimitáció jelenségére is hoz példát. Az előbbire példa a *Dorottya panasza* (H. II. 18.), valamint Csokonai *A' Dorottya Kínjai* (Ódák, II. 6.) párhuzama, amely meglátása szerint a Csokonai-mű ügyetlen követése. Hubay *Butsú-vétel* (H. I. 26.) című verse és a *Habozás* (Lilla, XLV.) összevetésekor azonban a közös minta lehetősége is felmerül. Galamb Sándor felvetésére támaszkodva jelzi, hogy Csokonai mintája egy népdal lehetett, Hubay mintája viszont éppúgy lehetett a népdal, mint a Csokonai-vers, esetleg mindkettő.³⁶ Érdeemes a kezdősorokat mindhárom variációban idézni:

Csokonai:

Itt hagynám én ezt a' Várost, ha lehetne,
Ha engemet **az én Lillám** nem szeretne.³⁷

³⁴ Császár Elemér, *A magyar irodalmi kritika története a szabadságharcig*, Budapest, Pallas, 1925, 38.

³⁵ ALSZEGHY Zsolt, *Csokonai és Hubay*, Egyetemes Philologiai Közlöny, 1915/2, 153.

³⁶ *Uo.*; Lásd még: GALAMB Sándor, *A magyar népdal hatása műköltészetünkre, Pálóczi Horváth Ádámtól Petőfigig*, Budapest, Stephaneum, 1907, 20.

³⁷ CSOKONAI VITÉZ Mihály, *Habozás = Csokonai Vitéz Mihály összes művei: Elektronikus kritikai kiadás*, s. a. r. DEBRECZENI Attila, vezető munkatárs TÓTH Barna.

https://deba.unideb.hu/deba/csokonai_muvei/text.php?id=csokonai_verse_0440_k (Letöltés ideje: 2024. szeptember 14. – a dátum a tanulmány valamennyi internetes hivatkozására érvényes.)

Hubay:

Itt hagynám én ezt a várost, ha lehetne,
Ha engemet **barna leány** nem szeretne.

[Erdélyi]

Itt hagynám én ezt a várost,
Ha lehetne,
Ha engem **egy szőke leány**
Nem szeretne.³⁸

Vagyis Hubay variánsa közelebb áll a népdalhoz, ám akár kapcsolódhat ahhoz a közköltészeti hagyományhoz is, amelynek egyik jellemzője az, hogy általánosít, s a Csokonai-versekben a Lilla nevet kincsemre vagy rózsámra cseréli.³⁹ Másutt viszont azt látjuk, hogy a mulandó szépséget és szerelmet megéneklő, *Az ifjúságról, Lillához* (H. II. XXI.) című versében Hubay felhasználja a Csokonai-kompozícióból jól ismert női nevet.

A szövegimitáció példái közé tartozik a sorátvétel, amelyre Alszeghy az I. könyv 11., 22. és a II. könyv 22. darabjánál lát példát. Ezek közül az *Engedelem kérés* (H. I. 11.) Csokonai *Megkövetését* (Lilla, I. XIX.) imitálja, s ez az egyetlen, amelyet sikeres átdolgozásnak tekint. Hasonló párhuzamot fedez fel az *Egy házasság akaró kavallér* (H. II. 22.) és az *Egy fiatal házasságulandónak habozása* (Ódák, II. X.), illetve az *Egy szerelmes mentsége* (H. II. XIX.) között. A szövegimitáció mellett itt Csokonai „nyílt őszinteségét” veszi át a szerző.⁴⁰

A Hubay és Csokonai kapcsolatát vizsgáló szakirodalom rendszerint Alszeghy Zsolt cikkére hivatkozik, mint a legteljesebb, szövegpárhuzamokat is vizsgáló tanulmányra. Ugyanebben az évben azonban megjelent egy másik írás, amely ennél sokkal részletesebb volt, ám sem a címadás, sem a megjelenés helye nem kedvezett a tudományos „túlélésnek”.⁴¹ Kovács Géza munkáját két évvel később maga Alszeghy Zsolt szemlézte az Egyetemes Philológiai Közlönyben, aki szerint az értekezés „rendszeres vizsgálódást nyújt”, s Hubayra vonatkozólag általa „minden kérdés megoldódik”.⁴²

Kovács Géza, a fumei gimnázium tanára a tanulmány első felében részben a Hubay Páltól kapott adatok segítségével egészítette ki Hubay Miklós meglehetősen

³⁸ *Népdalok és mondák*, kiad. ERDÉLYI János, Pesten, Magyar Mihálynál, 1847, II, 74.

³⁹ CSÖRSZ Rumen István, *Csokonai közkézen, avagy egy költő kéziratosa toplistája* = „S végre mivé leszel?": *Tanulmányok Csokonai Vitéz Mihály halálának bicentenáriuma alkalmából*, szerk. HERMANN Zoltán, Budapest, Ráció, 2007, 280.

⁴⁰ ALSZEGHY, 153–154.

⁴¹ KOVÁCS, 23–39.

⁴² ALSZEGHY Zsolt, *Kovács Géza: Kazinczy egyik epigrammájához*, *Egyetemes Philológiai Közöny*, 1917/9–10, 681.

töredékes életrajzát.⁴³ E szerint Hubói Hubay Miklós 1785. október 26-án született (a mai Szlovákiában található) Hubón, Hubay Miklós és Lőkös Julianna gyermekeként. Kezdetben Rajk András, miskolci gimnáziumi conlector tanította logikára és ékes-szólásra. 1800 és 1805 között sárospataki diák volt, majd 1806-ban Lőcsén egyháztörténetet tanult. 1807-ben tért vissza Sárospatakra, ahol jogot hallgatott. Ezt követte a joggyakorlat, majd – ahogyan Kazinczy recenziójából tudjuk – Gömör vármegyei ügyvédként praktizált, 1820-ban Gelei Eszterrel kötött házasságának anyakönyvi bejegyzése szerint táblabíró volt. 1915-ben még megvoltak az 1810-től 1852-ig készített vegyes feljegyzései, amelyben gazdasági vagy gyógyítással kapcsolatos jótanácsokat jegyzett fel és értékelt, illetve összeállította a Hubay család genealógiáját. A család segítségével Hubay könyvtárának egyes darabjai is rekonstruálhatóak voltak.⁴⁴ Hubay Miklós 1854. augusztus 2-án hunyt el Hubón.⁴⁵

A verseskötet részletes vizsgálata során Kovács Géza felhívja a figyelmet a nyelvújítási szavak használatára, ami azért lehet lényeges, mert például az ún. *nőstényítés* Folnesicstől átvett módszere meghatározó lehetett Kazinczy kritikusi ítélete szempontjából éppúgy, mint a soráthajlás gyakori alkalmazása.

A stílusimitáció szintjén a Csokonai-féle ódai hang és stílus utánzását regisztrálja, illetve tartja sikertelennek, valamint párhuzamot lát a bordalok csoportja és az *Anakreoni dalok*, illetve Hubay szerelmi költészete és a *Lilla* III. könyvének darabjai között. Hubay kötetnyitó verse, a *Hívás a' múzsákkal-való barátsággra* és a *Lilla*-kötet második darabja, *Az én Poézisom' természete* között szintén kapcsolódást érzékel, bár ez kimerül a víg kedélyt alapelemének tekintő költészet regisztrációjában. Kovács párhuzamot lát *A' tavaszi reggel* (H. I. 2),⁴⁶ illetve Csokonai *Dafnis Hajnalkor (Ódák, I. XXI.)* című műve között, ahol az azonos téma mellett két egyezésre is felhívja a figyelmet: „madarak kontzertjei” és a „mord (éj)”. Bár a két kifejezés több Csokonai versben is felbukkan,⁴⁷ mégsem tekinthető Csokonai állandó stíluselemének. Feltűnő lehet viszont Hubaynál a „mord komorság” kifejezésben megjelenő redundancia.

Csokonai:

– SZÉP Hajnal! emeld fel földünk felett
Az egek alatt tündöklő szent fáklyádat;
Bársonyban idvezli majd Napkelet
Az aranyozott felhők közt szűz ortzádat.

⁴³ Szinnyei Hubayval kapcsolatban csupán a verseskötet megjelenését és Kazinczy recenziójának bibliográfiai adatait rögzíti. SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái*, <https://mek.oszk.hu/03600/03630/html/>

⁴⁴ KOVÁCS, 27–30.

⁴⁵ *Uo.* Az anyakönyvi bejegyzés szerint: „1854. aug. 2. Tekintetes Hubay Miklós Úr mezei gazda” Hubói ref. ak. halálózása, 1854, 387–388. <https://www.familysearch.org/hu/> Az adat pontosításáért Kálmándy Évának tartozom köszönettel.

⁴⁶ Kovács a Hubay-kötet II/2. verseként azonosítja a szöveget, valójában az I/2-ről van szó.

⁴⁷ JAKAB László, HLAVACSKA Edit, *Csokonai szókincstár: Csokonai költeményeinek szótára, I–II*, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2017, 751, 955.

A' **Madarak kontzertjei** tisztelnek már,
 Sok fatetőn éneklő Fülemüle rád vár.
 Jer, vedd el fényeddel
 A' még iszonyú égnek gyász ruháját,
 Hogy messze szélessze
 A' **mord** éj fekete homályát! –⁴⁸

Hubay:

Nézd a' kelő magok tsirája
 'S A' Pipatsoknak bimbótskája
 Félve reád mint kandikál
 A' Zsordély a' Fülemülével
 'S A' Patsírta víg énekével
 Néked **Kontzertet** Muzsikál.
 Űzi a' világosság' rajja,
 'S az élet felébredt zsbajja
 Az álmok alvó fergetegét,
 Elhajtja, a **mord komorságnak**,
 'S az álomba szunnyadt Világnak
 Setétes szürke fellegét.

A két szöveg kapcsolatát különösen érdekessé teszi, hogy Csokonai forrása Gessner *Morgenlied*-je volt, amelyet Kazinczy *Reggeli dal* címen ültetett át magyarra.⁴⁹ Úgy tűnik azonban, hogy Hubay itt Csokonainak a hajnali tájat megjelenítő invencióját veszi át, s nem követi a Gessner-szöveg szerkezetét.

Meggyőző konkordanciát mutat Hubaynak *Az est isten asszonyához* (H. I.3.) és Csokonai *Az Éjnek Istenihez* című (*Lilla*, I. V.) versének tematikus, szerkezeti és az első rímpárra vonatkozó egyezése, pontosabban annak variációja.

Csokonai:

TE csendes éjnek **királynéja**,
 E n d í m i o n' szép **barátnéja**,
 Te, ott a' fél felhő megett!
 Ínts hallgatást nárcispáltzáddal,
 'S halkan nyomd pamut hintócskáddal
 A' harmattól nyirkos eget.⁵⁰

⁴⁸ Salomon GESSNER, *Dafnis Hajnalkor = Csokonai Vitéz Mihály összes művei*.

https://deba.unideb.hu/deba/csokonai_muvei/text.php?id=csokonai_vers_0407_k_a

⁴⁹ CSOKONAI VITÉZ Mihály, *Költemények 3. (1794–1796)*, s. a. r. SZILÁGYI Ferenc, Budapest, Akadémiai, 1992, 260–264; FÜRST Aladár, *Gessner hazánkban*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1900/3, 324–325.

⁵⁰ CSOKONAI VITÉZ Mihály, *Az Éjnek Istenihez = Csokonai Vitéz Mihály összes művei*.

https://deba.unideb.hu/deba/csokonai_muvei/text.php?id=csokonai_vers_0833_k_a

Hubay:

Te! Dianna hív **Barátnéja**
 A' Nyugodalmak **Királynéja**,
 Nézzél-le kék szemeiddel,
 Hiatszint Kárpitod terítsd ki
 A' Föld két sarkára derítsd ki
 Az Estet szép kezeiddel.

Míg Hubaynál az első versszakban az est istenasszonya a megszólított, addig Csokonainál az Endymion párjaként meghatározott Holdistennő, s ennek megfelelően megfordul a királynéja/ barátnéja rímpár. Míg Csokonai verse a *Lilla*-kötetből kirajzolódó narratíva szerint a beteljesülésre váró Lilla-szerelemhez köthető, addig Hubaynál a tárgy Fillis és a beteljesült szerelem. Ennek feleltethető meg Morpheus vágyott vagy éppen elutasított eljövetele.

Szintén erős érv a szövegimitációra Csokonai *Megkövetés* (*Lilla*, I. XIX.) és Hubay *Engedelem kérés* (H. I. 11.) című versének kapcsolata, ahol Kovács szerint az első és az utolsó versszak szinte szó szerinti átvétel.

Csokonai:

(1) HA haragszol, megkövetlek;
 Békéj meg, szép Angyalkám!
 Csak azt mondtam hogy SZERETLEK,
 'S e' szóért haragszol rám?
 (6) Vagy ha e' Szó úgy megsérte;
 Mondd vissza, LILLÁM, Te is:
 Én nem haragszom meg értte,
 Megbócsátok százszor is.⁵¹

Hubay:

Haragszol rám Leányka
 Hogy azt mondtam hogy szeretlek,
 'S Hogy haragodért nevetlek
 Haragszol rám Leányka,

Mond vissza ha haragszol,
 Meglásd hogy én drága lélek
 Érte könnyen megbékéllek
 Mond vissza ha haragszol.

⁵¹ CSOKONAI VITÉZ Mihály, *Megkövetés* = *Csokonai Vitéz Mihály összes művei*.
https://deba.unideb.hu/deba/csokonai_muvei/text.php?id=csokonai_vers_0839_k

Hubay műve Csokonaihoz képest rövidít, mindössze két versszakba sűríti az alapötletet. A „zanzásított” vagy úgynevezett minimál-változat létrehozása nem ismeretlen eljárás a közköltészeti hagyományban sem.⁵² A Csokonai-hatás problematikus voltát itt is a lehetséges közös forrás adhatja. A Csokonai-dal ugyanis egy Metastasio-kantáta parafrázisa.⁵³

Kovács Géza tematikus összefüggést érzékel Csokonai *Az elmatrónásodott Dóris* (Ódák, II. XVI.) és Hubay *A' hamar el-matrónásodott Orsolya* (H. I. 17.) című vénasszonycsúfolója között. Ez utóbbi esetében figyelemre méltó, hogy Hubay szövege a *Dorottya* egyik szereplőjének, Orsolya figurájának továbbírásaként is felfogható. Hasonló a helyzet Hubay *Dorottya panasza* (H. II. 18.) és Csokonai *A szerelem tilalma* (Ódák, II. XII.), valamint *A' Dorottya' Kínjai* (Ódák, II. VI.) című művei között, amely során Hubay műve nem csak az Ódákban megjelent szövegeket, de a Csokonai-vígéposz főszereplőjének nevét is játékba hozza. Ugyancsak a vénasszonycsúfolóhoz kapcsolódik Hubay *Egy házasúlni akaró kavallér* (H. II. 22.) és Csokonai *Egy fiatal házosúlandónak habozása* (Ódák, II.10.) című helyzetdala.

Csokonai:

Tsak pénzében lennék vice;
Megölelném históricé,
Férje lennék az erszénynek.
E' kén a' szegény legénynek!⁵⁴

Hubay:

Ha ki veszek a' ládábúl
Tsókolom politikábúl
Férje leszek az erszénnek
Nem pedig ennek a' vénnek

A két szöveg hasonlósága érthetővé teszi Kölcsey kritikájának Hubayra vonatkozó rosszszalló megjegyzését, hiszen a recenzió Csokonai „szerencsétlen produktumai” közé sorolja az Ódákban megjelent *Szeme nem sír mégis nedves...* kezdetűt, melyektől „a' kezdő művésznék úgy kell iszonyodnia, mint a' görög kezdő művész a Payson és a csúfosan úgynevezett Rhyparographos' műveiktől iszonyodotté' S az ilyenek látásakor méginkább szükség kiáltozni, a' mit Pláton Xenokratesnek kiáltozott: Θυε ταις χαρισιν.”⁵⁵

Nem csak az azonos cím, hanem szövegszerű egyezések is egymáshoz kötik Csokonai *A' Pillangóhoz* (Lilla, III. LIX.) és Hubay *A' Pillangóhoz* című (H. I. 18.) ódáját.

⁵² CSÖRSZ, 281–282.

⁵³ KASTNER Jenő, *Csokonai lírája és az olasz költők*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1922/1, 50.

⁵⁴ CSOKONAI VITÉZ Mihály, *Egy fiatal házosúlandónak habozása* = *Csokonai Vitéz Mihály összes művei*. https://deba.unideb.hu/deba/csokonai_muvei/text.php?id=csokonai_vers_0689_k

⁵⁵ KÖLCSEY, 44.

Hubay ugyanakkor a Muzsikális Gyűjteményben is megtalálható Csokonai-versből kizárólag a csapodár pillangó/csapodár kedves párhuzamot aknázza ki. Nincs nyoma a Psyché-történetnek, vagy a költészet-allegóriának. A Kovács által kiemelt szöveg-párhuzam a következő:

Csokonai:

Mit? **Violákról** violákra
Osztod te, csélcsap, **csókodat?**
Be boldog vagy, hogy egy virágra
Nem kötöd indulatodat!

De én csak egy rózsát szerettem,
Ah! csak egy bírta szívemet;
'S mióta már ezt elvesztettem
Örök tél dúlja létemet.⁵⁶

Hubay:

A' violákról a' rózsára
Osztod tsapodár **tsókodat**
Egy nyalánk szerelmes bájjára
Nem kötöd indulatodat.

De boldog vagy te! nem úgy mint én
A' ki **tsak edgyet szeretek,**
'S A' kinek szerelméért szintén
Másokat is úgy meg-vetek.

Hasonló redukció figyelhető meg Hubay *Új esztendei gondolat. Az idő.* (H. I. 22.) című versében Csokonai *Újesztendei Gondolatok* (Lilla, III. XLII.) című művéhez képest. Feltűnő lehet ugyanakkor a futós/koros jelző hangalakja közötti hasonlóság, ám Csokonai az idő/madár horatiusi metaforára épít,⁵⁷ Hubay viszont az idő/ember azonosítására.

Csokonai:

Óh Idő, **futós Idő!**
Esztendeink sasszárnyadon repülnek;
Vissza hozzánk egy se' jó,
Mind a' setét Kaósz' ölébe dülnek.⁵⁸

⁵⁶ CSOKONAI VITÉZ Mihály, *A' Pillangóhoz = Csokonai Vitéz Mihály összes művei.*
https://deba.unideb.hu/deba/csokonai_muvei/text.php?id=csokonai_vers_0822_k

⁵⁷ OLÁH Gábor, *Csokonai és latin költők*, Budapest, Franklin-társulat, 1904, 29.

⁵⁸ CSOKONAI VITÉZ Mihály, *Újesztendei Gondolatok = Csokonai Vitéz Mihály összes művei.*
https://deba.unideb.hu/deba/csokonai_muvei/text.php?id=csokonai_vers_0582_k

Hubay:

Koros Idő! az állandó
Örökké-valóságnak magzatja,
A ki -is egyedű az ó-
Khaóssal a' Mindenségnek Attya

Hubay a második versszakban Csokonai kérdésfelvetését állítássá formálja:

Csokonai:

Téged szült e' a' Világ?
Vagy a' Világot is te szülted éppen?
Mert ha csak nincs Napvilág,
Nem mérhetünk időt mi semmiképpen.

Hubay:

Oh! mert az is bizonytalan,
Hogy téged szült e' világ, 's nem te őt,
'S Hogy nem mindent egy általan,
Öszve, és rendre, a' te karod szőtt.

Hubay verse Csokonaihoz hasonlóan felhasználja a nemzetek pusztulásának toposzát (Cs: „Óh ha a' nagy Nemzetek' / Sorsán hatalmad' így előmutattad...”, H: És oh! hány Országokat / Teszen semmivé dőlős hatalmad”), ám a mulandóságról szóló szakaszból elmarad a kozmikus perspektíva, illetve az ezzel párhuzamba állított, örök szerelemről szóló rész.

Csokonai:

Már ma ökrök szántanak,
Hol Trója, a' Világ' csudája, állott:
És ahol szántottanak,
Most London, a' világ csudája, áll ott.

Hubay:

Most arat a' szántó-vető
Hol vólt a' Világ híres Trójája,
Es termő magokat vető
Hol ált a' Priámus Palotája

A cím és a vershelyzet hasonlósága figyelhető meg a *Rózsím' Sírja felett* (Ódák, I. 17.) és Hubay *Laura sír halmán* (H. II. 9), valamint Csokonai *A' Reményhez* (*Lilla*, III. LIX.), illetve Hubay *A' Reményhez* (H. II. 8) címzett ódája között, ám Hubay szövege nem lép más módon párbeszédbe Csokonai versével. *A' Szépek' Szépe Lilla*-kötetben olvasható változata (*Lilla*, II. XXIV.) és Hubay *Fillis a' szépek-szépe* (H. II. 23.) című

művében mindkét szerző az egyetlen nőalakban megtestesülő földi szépség vélhetően catullusi alapötletére⁵⁹ épít, miközben Hubay Lillát Fillisre cseréli.

Csokonai:

Jer, Szépem! mutasd meg azt kevély Nemednek
Együtt, a' mivel ők csak külön kérkednek:
Hadd mondják, a' kiknek van finomabb ízek,
„Te vagy a' remekkép, ők pedig a' Skízek.”
Léda' gyermekinek hűljön meg a' vérek.
Szégyenljék magok közt a' Görög vezérek,
Hogy ők Helenáért vesződtek Trójánál;
Holott lehet, 's van is, szebb személy nálánál.⁶⁰

Hubay:

Személyedet
Szépségedet
A' ki tsak meg-visgálja
Mind a' mi szép
'S Ingerlő kép
Azt benned fel-találja.

Hubaynál a második könyv záróversében is Fillis neve tér majd vissza, még hozzá hasonló pozícióba kerül, mint Lilla *A' Reményhez* címzett ódában.

Csokonai:

Hagyj el, óh Reménység!
Hagyj el engemet,
Mert ez a' keménység
Úgy is eltemet.
Érzem: e' kétségbe
Voltt erőm elhagy,
Fáradt lelkem égbe,
Testem földbe vágy.
Nékem már a' rét hímetlen,
A' mező kiszült,
A' zengő liget kietlen,
A' Nap éjre dült.
Bájos lágy trillák!
Tarka képzetek!

⁵⁹ PÁSZTORY Endre, *Csokonai és Catullus: Párhuzam*, Szabadka, Kladek és Hamburger, 1906, 11.

⁶⁰ CSOKONAI VITÉZ Mihály, *A' Szépek' Szépe = Csokonai Vitéz Mihály összes művei*.
https://deba.unideb.hu/deba/csokonai_muvei/text.php?id=csokonai_vers_0274_k

**Kedv! Remények! LILLÁK!
Isten véletek!!!⁶¹**

Hubay:

Nints ki enyhitené fájalmamat
Oda szerette Fillisem,
Örökre el tűnt nyugalmamat
Nem szerzi vissza senki sem.

Im lantom hát izekre töröm,
Éltem már újtjátok
Ti édes képzetim, Öröm
'S szerelmek - - Isten hozzátok.

Az Énekek és Ódák két könyvének záróverse tehát búcsú a szerelemtől, a költészettől és az olvasótól. A mintakövetés azt mutatja, hogy Hubay nem csak ismerte a Csokonai-verset, de tisztában volt a *Lilla*-kötetben betöltött pozíciójával is.

Összegzés

A Csokonai- és a Hubay-szövegek összevetése kapcsán elmondható, hogy nincs olyan ismert kézirat forrás, amelynek használata valószínűsíthető lenne Hubay részéről, a nyomtatott kötetek közül feltételezhető viszont a *Lilla* (1805), az *Ódák* (1805), az *Anakreoni dalok* (1803) és a *Dorottya* (1804) ismerete. A Hubay-biográfiát érintően megfontolásra érdemes lehet Szemere megjegyzése, mely szerint a kötet „Pataki productum!”. Könnyen elképzelhető ugyanis, hogy kortárs olvasóként a sárospataki Csokonai-kultusszal hozhatta összefüggésbe, s Csokonai az általa látogatott két református kollégiumot maga is kizárólagos olvasói bázisaként nevezte meg.⁶²

Bár Kovács Géza tanulmányában a magyar költészetre vonatkozóan is felmerült a kontaminált mintakövetés lehetősége (Balassi, Himfy, Berzsenyi), ezek a párhuzamok nem voltak meggyőzőek.⁶³ A Berzsenyi-hatást már csak a Berzsenyi-kötet megjelenésének időpontja miatt sem valószínűsíthetjük, 1809 táján Balassi szerelmi lírája még bőven felfedezésre vár, a Himfy hatását feltételező szövegek sem mutatnak kifejezetten

⁶¹ CSOKONAI VITÉZ Mihály, *A Reményhez = Csokonai Vitéz Mihály összes művei*.

https://deba.unideb.hu/deba/csokonai_muvei/text.php?id=csokonai_verse_0826_k

⁶² Lásd Csokonai Vitéz Mihály – Festetics Györgynek, Komárom, 1802. január 10. = CSOKONAI VITÉZ Mihály, *Levelezés*, s. a. r. DEBRECZENI Attila, Budapest, Akadémiai, 1999 (Csokonai Vitéz Mihály Összes Művei), 159–161; SZILÁGYI Márton, *A költő mint társadalmi jelenség: Csokonai Vitéz Mihály pályafutásának mikrotörténeti dimenziói*, Budapest, Ráció, 214, 318–319.

⁶³ KOVÁCS, 36–37.

Kisfaludy költészetéhez rendelhető tartalmi vagy formai jegyeket. Ugyanakkor a műfaji és tematikus elemek (bordalok, szerelmi líra, vénasszonycsúfolók), a mottó, a verscímek, a vershelyzet ismétlődése *együttesen* vezethetett ahhoz a következtetéshez, hogy Hubay versei és a Csokonai-líra között erős intertextuális kapcsolat van. A szövegimitációként értelmezhető példák alapján a Csokonai-hatás indokoltnak látszik, bár Szemere állítása, mely szerint „[e]gész darabok vannak kilopva daljaiból”, túlzásnak nevezhető. Hubay eljárása – mint Szilágyi Márton megjegyzi – sokkal erősebben köthető az imitáció klasszikus modelljéhez.⁶⁴

A századforduló után a két, egymástól függetlenül született tanulmány nagyjából hasonló szövegátvételeket regisztrált. *A' Pillangóhoz*, a *Megkövetés*, az *Új esztendei Gondolatok* Hubay-féle változatánál feltűnő lehet a redukcióra építő poétikai megoldás. Mindhárom esetben arról van szó, hogy Hubay rövidít, a Csokonai-vers egy-egy alapötletét veszi át. Ez adott esetben aemulatioként is felfogható: Csokonai *Megkövetése* az *Engedelem* kéréshez képest bőbeszédű, valószínűleg ezért tarthatta Alszeghy az egyetlen sikeres átdolgozásnak.⁶⁵ Más esetben azonban reduktív imitációként érzékelhető, veszteségként a Csokonai-szövegek összetettségéhez képest.

A Csokonai-hatás mellett a kortárs és a kései recepció szerint is lehetséges minta a Döbrentei és Kazinczy által regisztrált Gessner, s a párhuzamokról Alszeghy és Kovács is részletes listát közölt.⁶⁶ Látható azonban, hogy ennek jelentősége idővel csökkent, míg a Csokonai-hatáshoz kapcsolódó értékítélet meglehetősen szigorú maradt, megerősítve azt, hogy az imitáció szempontjából idővel más megítélés alá estek a magyar és a világirodalmi minták.

TÓTH ORSOLYA
 egyetemi docens
 Pécsi Tudományegyetem
 toth.orsolya@pte.hu

“*Like Hubai(y)*”: *The Types of Csokonai Imitation in the Poetry of Miklós Hubay*

Abstract: An example of the comparison between the poetry of Miklós Hubay and that of Csokonai can be found in a canonical text in the history of Hungarian criticism. In his criticism, Ferenc Kölcsey condemns the author for his excessive respect for Csokonai. In 1817, Miklós Hubay was known as the author of a single volume of lyrics, and he never published

⁶⁴ SZILÁGYI, 400.

⁶⁵ ALSZEGHY, *Csokonai és Hubay*, 154.

⁶⁶ *Uo.*, 153; KOVÁCS, 37–38.

again. His poetry was mostly associated with a negative critical evaluation, but contemporary reception was not unanimous in its assessment of whether Csokonai was Hubay's only model author. This paper will show how contemporary criticism and literary historiography have assessed the volume, and then examine the Csokonai parallels in Hubay's poetry.

Keywords: imitation, plagiarism, intertextuality, Mihály Csokonai, Miklós Hubay

DOI: [10.37415/studia/2025/1-2/143-160](https://doi.org/10.37415/studia/2025/1-2/143-160).

Open Access: Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

